

RECENZOR

A Public Interest

A Kommentárban szeretnénk rendszeresen összefoglalni a magyar olvasók számára a konzervatív gondolkodás fontosabb orgánumainak tematikáját, érvelését, hogy minél markánsabb legyen a kapcsolat a hazai és a nemzetközi konzervatizmus között; illetve hogy a konzervatív gondolkodás ellenfeleinek előnye a társadalmi, politikai és morális problémák fölvetésében és kezelésében valamelyest csökkenjen. (Ez az előny – tudvalevőleg – sokszor abból adódik, hogy a problémának tekintés, azaz „problematizálás” és a problémák rangsorolásának előjogát a progresszív eszmeáramlatok a magukénak szeretik tekinteni.) Elsőként a Public Interest folyóirat 2004-es évfolyamát tekintjük át. A lapot 1965-ben alapították, s 2005-ben fejezte be működését. Irving Kristol, Nathan Glazer, Charles Murray, Francis Fukuyama tartoztak alapítói és fontosabb munkatársai közé. Független neokonzervatív lap. Igyekszik a közpolitika kérdéseire (oktatás, egészségügy, egyházak, közsféra, nyugdíjrendszer, szociális rendszerek, egyéb kurrens társadalmi problémák) konzervatív választ adni. (www.thepublicinterest.org)

Az első számban Ken Kersch az amerikai legfelsőbb bíróság döntéseiben egyre határozottabban fölismerhető nemzetközi emberi jogi doktrína befolyását elemzi. A konzervatívok régóta sérelmezik, hogy a bíróság egyre jobban elszakad az amerikai alkotmány szövegétől, amely lényegében elsősorban a hatalmi ágak elválasztását és illetékességét tisztázza, s helyette politikai napirendet valósít meg. Ráadásul a bírói törvényalkotás demokratikus kontrollja nyilvánvalóan korlátozott (még inkább az a legfelsőbb bíróságon), következésképpen az eltérő politikai világnézetek harcossai ma egyre inkább a bírói, s nem a törvényhozói hatalom képviselőit, gyakorlóit veszik célba. A cikk velejét jól összefoglalja az alábbi idézet: „Az alkotmányjogban multilateralista fordulatot szorgalmazó szakirodalom olyan stratégiai gondolkodású egyetemi tanárok produkciója, akiknek az a dolga, hogy a jogászokat a lehető legravaszabb és célravezetőbb érvekkel fegyverezzék föl. A jogi érvek azonban nem egyszerűen logikai erejük révén győznek, hanem úgy, hogy a bírák érzése szerint a Zeitgeisttel összhangban vannak. Ezt a bírák a jövő zenéjeként vagy az egyszerű józan ész hangjaként hallják meg. Amikor súlyos kérdésekről van szó, a Zeitgeistet olyan nem jogi képzettségű értelmiségiek és tudósok határozzák meg, akik nagyrészt maguk találják ki azt a világot, amelyben a jogászprofesszorok tájékozódni próbálnak. Két befolyásos iskola jött létre: az egyik olyan társadalomtudósok csoportja, akik szerint kialakulófélben van egy nemzetközi alkotmányos rend, amely intézményekből, kódexekből és normákból áll. A másik iskola filozófusok csoportja, akik egyre inkább amellet érvelnek, hogy a belső törvényeket és intézményeket nemzetközileg érvényes morális mércék akár felül is írhatják.” Természetesen nem arról van szó, hogy me-reven el lehetne választani a nemzetközi jogot a hazai jogtól, de a szuverenitás határainak, a demokratikus ellenőrzésnek, valamint a legfelsőbb bíróság alkotmányos kötelességének kérdéseiben ezek a törekvések a legkevésbé sem tekinthetők maguktól értetődően helyesnek.

Adam Wolfson áttekinti az amerikai jobboldal – a tág értelemben vett konzervatizmus – főbb áramlatait. Mivel a Bush-kormányzatot gyakran azonosítják a neokonzervatívizmussal, szükség van rá, hogy megnézzük, mennyi alapja van ennek az érteke-

lésnek. Wolfson a szokásos fölosztást alkalmazza. A klasszikus konzervatívok („tradicionalisták”) csoportja elsősorban kultúra- és morálcentrikus konzervatizmust képviselnek, erőteljes reakciós vonásokkal, s alapjában véve nincsenek kibékülve az amerikai politikai és társadalmi eszményekkel. Mindazonáltal nem moshatók össze az úgynevezett paleokonzervatívok csoportjával, amely tulajdonképpen lenézi a tradicionalisták panaszkodását és kulturális esztétizmusát, s helyette radikális, gyakran vallási jellegű, de – európai szemmel nézve – fasisztoid (nietzscheánus, mitologikus, izolacionista) megoldásokat hirdet. Ezért még a republikánus párttal is szakított. A libertariánusok csoportja gyakran „kilóg” a konzervatív áramlatból, főleg a morális kérdésekben, viszont az állam visszaszorításával, az egyéni szabadság és döntési autonómia komolyan vételével, az általa helyesnek tartott klasszikus amerikai eszmények tradicionalista védelmezésével nagyon is fontos érveket ad a konzervatív politikusok kezébe. A neokonzervatív áramlat Wolfson szerint mindenekelőtt a politika, a politikai cselekvés értékének a hangsúlyozása révén különböztethető meg a többitől, s ez azzal is összefügg, hogy eredetét tekintve a többitől eltérően nem filozófiai-vallásos eszmékből, hanem politikai tapasztalatból – a hatvanas–hetvenes évek befülledő és befulladású jóléti államának elutasításából származik. Eredetileg nem érdekelte a külpolitika, lényegében véletlen, hogy a Bush-kormányzat számára éppen ezen a téren adódott a politikai cselekvés számára a legnagyobb tér és szükség. De minden híresztelés ellenére sem mondható, hogy a befolyásos neokonzervatív szerzők azonos véleményen volnának mondjuk az iraki teendőkkal kapcsolatban.

Irwin *Stelzer* a nagyvállalati botrányok (kreatív könyvelés, a befektetők megtévesztése, felelőtlen gazdálkodás) kapcsán igyekszik áttekinteni a következményeket és a korrekciós lehetőségeket. A problémák a kapitalista gazdaság fejlődésével, bővülésével, az információk ellenőrzésének egyre növekvő nehézségeivel illetve bizonyos erkölcsi normák rendszeressé váló áthágásával függnek össze, s ezek megoldása is sokféle választ igényel. Nem lehet egyetlen huszárvágással rendet tenni, pragmatikus szemléletre és a nyilvánvalóan már bizonyított sikeres kiigazítások elterjesztésére van szükség.

A második számot Joseph *Bottum* esszéje nyitja: keresztény hit és politika Amerikában. Bottum érvelése szerint a vallásosság életbevágó az amerikai nemzet fennmaradása szempontjából, de nem másként, mint ahogyan a felvilágosult ész szorul a hit – a bibliai hit – támaszára: nem elsősorban vitapartnerként, de nem is egyfajta végső tekintélyként, hanem saját korlátaira való figyelmeztetésként, az önmagába vetett bizalom kiigazításaként, éltető levegőként. Ahogy Lincoln a polgárháborúban egyre valóságosabb lett, egyre nagyobb mértékben Istenre bízta a nemzet sorsát, úgy a modern politikusnak sincs más vigasztalása, mint a keresztény hit. A vallást éppúgy nem lehet politikailag felhasználni, mint filozófiailag, de sem a politika, sem a filozófia nem képes túlélni önmagát nélküle. Az esszé kulcsbekezdése talán a következő: „Amerika szembeötlő keresztény mivolta az Alapítókat rettenetes nehézségek elé állította [de mellette roppant előnyöket is biztosított számukra], mivel a Bibliát nem lehet semmilyen közösségi célokhoz vagy etikai olvasathoz hozzáigazítani. Az Alkotmány tömény és fura megoldása abból a fölismerésből fakad, hogy az előnyök és a veszélyek ugyanarról a töről erednek. A »biblikus Amerika« definíció oximoron, nemzetmegtartó ellentmondás. Ha elveszítjük akár a közösségen kívüli vallásunkat, akár a felvilágosodásszerű közösségi vallásunkat; ha ennek a feszültségnek bármelyik oldala valaha is fölszámolná a másik oldalt, az Egyesült Államok lényegében megszűnne létezni.”

Clifford Orwin is az amerikai vallásosságról medítál. A „mainline” vallásosság java-részt üres, inkább szekularizált és moralizált, egykor vallási gyökerű humanizmust jelent. Új jelenség a bubo-vallásosság (burzoá-bohém, vagyis magyarul „bubo”), amit körülbelül „szinkretista vallási érzékenység”-ként jellemezhetünk, egyfajta evi-lági túlvilágiságként, a „muszáj, hogy higgyek valamiben” vallásosságaként. Ezekkel a fejleményekkel az amerikai vallásosság jó része már a múlté: a kereszténység az egyik lehetséges szubkultúra, a domináns világgép már csak az intoleranciát tekinti bűnnek. A kétségkívül létező, sőt megerősödő „ellenkultúra”, az „evangélikalizmus” nagyon sok őszinte vallásosságot is tartalmaz, minthogy azonban lényegét és ere-detét illetően a „szekularizáció ellenfeleként” határozza meg magát, s ezzel hozzá is köti önmagát, nem tekinthető valódi és tartalmas vallásosságnak. Ma még nyitott kérdés, hogy a „követői” visszatérnek-e egy klasszikus típusú protestantizmushoz, vagy beadják derekukat a „bubo-vallásosságnak”, esetleg katolizálnak. Jelei mind-egyik változatnak vannak. Arra mindenképpen számítani lehet, hogy a felvilágosodás eszmei alapjának lassú erodálódása miatt a vallásosság valamilyen formája tovább fog erősödni. Erre az iszlám térhódítása „kívülről” is rásegít, noha Orwin megjegyzi, hogy a Bush-kormányzat minden szubjektív vallásosság ellenére éppen a szekuláris Amerika képét igyekszik vonzóvá tenni a világ számára.

Wilfred *McClay* a „polgári vallás” sokszor idézett és félreértett problémáját boncol-gatja. Tagadhatatlan veszélyei vannak annak, ha a nemzeti célok és eszmények meg-valósításához a keresztény hit egyes elemeit Rousseau módján mintegy fölhasználjuk; ám legalább ennyire veszélyes, ha a vallási meggyőződéseket és érzelmeket teljesen száműzzük a politikai kötelékekből és eszmékből. Ez egyrészt – legalábbis Ameri-kában – kivitelezhetetlen és elidegenítő hatású volna, másrészt pedig eltérne attól a hagyománytól, amely végső soron elviselhető módon szabályozta a vallási és a poli-tikai lojalitás viszonyát. A politika és a vallás közötti kétezer éves feszültség és relatív autonómia stabil megoldásokat is ismer, amelyeknél bármelyik fél totális győzelme csak rosszabb lehet.

A harmadik számban Susan Shell a homoszexuálisok házassága körüli vitákhoz szól hoz-zá. Azt igyekszik bizonyítani, hogy a szélsőséges álláspontok között megtalálható egy olyan liberális felfogás is, amely egyrészt a házasság intézményét nem terjeszti ki az azonos neműek partnerségére, de annak bizonyos intézményi elismertséget biztosít. Az előbbi gondolat mellett elsősorban a házasság intézményének a gyermeknemzés-hez való alapvető kötődését hozza föl (s az abból eredő ezernyi társadalmi és egyéni jogot és kötelességet), s egy analógiát is kidolgoz: bár a „senkinek sem okozok vele kárt” érve éppúgy felhozható volna mondjuk amellet, hogy a „temetés” intézményét átértelmezve abból „egyénilag választható partiformát” csináljunk, amelynek semmi köze nem volna a halálhoz, ez sem kívánatos, sem ésszerű nem volna (egyébként megvalósítása nem is volna egyszerű). Az általa javasolt megoldás négy alapeleme: „Elsőször is, a polgári társulás (a kölcsönös támogatás és segítés partnersége) jogilag kiterjesztendő meghatározás, de nem szűkíthető azonos nemű emberek kapcsola-tára. [...] Másodszor, az azonos nemű egyéneknek és pároknak engedélyezni kell a gyermekek adoptálását [...] elsősorban – ahogy az szokásos is – a gyermek érdekében. Harmadszor, a házasságot mint olyat a különmemű egyénekre kell korlátozni [a fön-tebb jelzett érvek alapján]. Végül a házasságot a kölcsönös szülői felelősség és jog terminusaiban kell definiálni, amelyeket a polgári társulás nem vehet ugyanígy ga-rantáltan biztosítottak.”

Nemcsak filozófiai, spirituális témák is szerepelnek azonban a folyóiratban. Ebben a számban két tanulmány is példázta a közpolitika fontosságát a konzervatív gondolkodás számára. Az egészségügyi reformmal kapcsolatos kérdéseket néhány sorban képtelenség összefoglalni, viszont Inas *Rashad* és Michael *Grossman* áttekintése az elhízás problémájáról (okairól, költségeiről, az állam lehetséges teendőiről) könnyebben ismertethető. A probléma súlyossága a halálozási statisztikákból világosan látszik. Okainak földerítése azonban nem egyszerű: mindenesetre az elmúlt húsz év drámai változásai a genetikai tényezők helyett inkább a társadalmi és gazdasági okokra irányították a figyelmet. Ezek között a nők nagyobb mértékű munkába állása (több éttermi étkezés), a konyhatechnológia fejlődése (otthoni gyorsétkezés), a dohányárak árának drasztikus emelése (nagyon sok dohányos váltott át evésre), az élelmiszerek csökkenő árai egyaránt szerepelnek. Az okok változatossága miatt sem a felelősségnek, sem a költségek „kiterhelésének” kérdésében nem lehet egyszerű megoldásokat ajánlani, s az elhízásnak a dohányzás felhagyásával való összefüggése arra is figyelmeztet, hogy jónak és indokoltnak tűnő intézkedéseknek milyen drámai, nem szándékolt hatásai lehetnek.

A *negyedik szám* vezető témája a demokrata és a republikánus párt politikája, szavazóinak magatartása. James W. *Ceaser*, Daniel *DiSalvo* és William *Galston* részletes elemzésein itt nincs módunk végigmenni, csak néhány érdekesebb megállapítást idézhetünk. Az elmúlt években kétségtelenül óriási átrendeződések következtek be a két nagy párt szavazóinak körében, az osztály- (és jövedelmi) törésvonal szinte eltűnt, míg a vallási-morális és ideológiai törésvonalak látványosan megerősödtek (a földrajzi különbségek kevésbé fontosak, noha sokszor beszélnek róluk). Ezek a fejlemények nemcsak a szavazók körében, hanem a kongresszusi-szenátusi körben is a korábbinál erőteljesebb polarizációhoz vezettek. Ez bizony évszázados jelentőségű fordulat. Csak a republikánusok a jelek szerint sokkal ügyesebben tudták a heterogén szavazóbázist maguk mögé állítani, mint a demokraták, akik egyelőre nem találják meg a programot, amelynek segítségével össze tudnák ragasztani a sok tekintetben szétartó, sokszor pedig egyenesen skizofrén szavazói csoportjaikat. A szám megjelenése megelőzte az elnökválasztást, amely teljes mértékben visszaigazolta ezeket a fejtegetéseket, s így még nyugodtabb lelkiismerettel ajánlhatjuk őket a magyar olvasók figyelmébe.

✱